

MAKTABGACHA TA'LIMDA REJALASHTIRISHNING SAMARADORLIGINI TA'MINLOVCHI BOSHQARUV FUNKSIYASI SIFATIDA

Nilufar O`ktamovna Jumanova

Jizzax davlat pedagogika instituti maktabgacha ta'lim yo`nalishi magistranti

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada maktabgacha ta'limda rejalashtirishning samaradorligini ta'minlovchi boshqaruv funksiyasi bolalarning intellektual salohiyati va maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarning ota-onalari bilan ishlash, odob-axloq tushunchasi haqida fikr-mulohaza yuritilgan.

Kalit so'zlar: metod, intellectual salohiyat, model, ko'nikma, malaka, qobiliyat, nutq, tafakkur, funksiya, boshqaruv, individ.

ABSTRACT

This article discusses the role of management in ensuring the effectiveness of planning in preschool education, the intellectual potential of children and working with parents of children of preschool age, the concept of ethics.

Keywords: method, intellectual potential, model, ability, skill, ability, speech, thinking, function, management, individual.

KIRISH

Ta'lim-tarbiya ishlarini takomillashtirish, uni jahon andozalari darajasiga ko'tarish, fan sohasidagi yangiliklarni amaliy hayotga tatbiq etish muhim masalalardan biri bo'lib qolmoqda. Ayniqsa yosh avlodga ta'lim-tarbiya berish, ularda fan asoslariga nisbatan bilim, ko'nikma, malakalarni shakllantirish davlat siyosatining ustuvor vazifalaridan hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi birinchi Prezidenti I.A.Karimov «Tarbiyachi – ustoz bo'lishi uchun boshqalarning aqlidrokini o'stirishi, ma'rifat ziyosidan bahramand qilishi, haqiqiy fuqaro etib yetishtirish uchun eng avvalo tarbiyachining o'zi aynan shunday yuksak talablarga javob berishi, ana shunday buyuk fazilatlarga ega bo'lishi kerak» – degan edi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Ta'limning yangi modelida jamiyatda mustaqil fikrlovchi erkin shaxsni shakllantirishga e'tibor berilar ekan, psixologiya

sohasining vazifalari ham malakali mutaxassislar sifatida o'zligini, o'z qobiliyatlari, individualligi, ya'ni shaxsiy fazilat, xislatlarini bilgan tarzda ta'lim-tarbiya faoliyatini oqilona tashkil etish va ijtimoiy foydali mehnatning barcha sohalarida iqtidorli kasb sohibi sifatida faoliyat ko'rsata oluvchi shaxslarni tarkib toptirishdir.

Maktabgacha yoshidagi bolalar nutqining rivojlanishi ularning faoliyati, muloqati bilan uzviy bog'liqdir. Bola jumlalarning mazmuni va shaklidagi o'zgarish uning muloqat shakllari o'zgarishi bilan bog'liq bo'ladi. Ilk bolalik davriga xos situativ nutq ishchan muloqot shaklidan nosituativ bilishga yo'naltirilgan va nosituativ - shaxsiy muloqot shakliga o'tilishi bolalar nutqiga ma'lum bir talablarni qo'yadi. Bu talablar bola nutqining yangi-yangi tomonlarini, turli kommunikativ masalalarni hal qilishi uchun zarur bo'lgan xususiyatlarni tarkib toptiradi. Bog'cha yoshidagi bolaning nutqi ijtimoiy aloqalarni o'rnatish funksiyasini bajara boshlaydi. Buning uchun esa bolada ichki nutq tarkib topishi, monologik xususiyat kasb etib borishi lozim bo'ladi. Maktabgacha yoshda bola nutqining rivojlanishidagi muhim xususiyat nutq tafakkur quroliga aylanishidan iborat. Bola so'z-lug'at boyligining o'sishida 2 ta muhim tomon - miqdor va sifat tomonlari mavjud.

O'zbek oilasining o'ziga xosligi sharqona odob-axloq, rasm-rusum, urf-odat, milliy qadriyat hamda an'analar, ta'lim-tarbiya, ma'naviy yetuklikka intilish kabilarning barhayotligidadir. Bolalarning ta'lim-tarbiya va bilim olishiga asosiy zamin yaratuvchi maskan oiladir. Farzandlarimiz, avvalambor, oilada, ota-onadan ibrat olgan holda shakllanadi. Ota-ona bolaga boshidan ta'lim-tarbiya, nutq madaniyati, odamiylik xislatlarini qunt bilan singdirib borsa, kelajakda u barkamol, sog'lom, mustaqil fikrlovchi, eng asosiysi, odobli shaxs bo'lib yetishadi.

Inson hayotda bilim olishga intilish, Vatanni sevish, ardoqlash, kattalarni hurmat qilish hamda muomala madaniyatini ota-onadan o'rganadi. Yosh avlodga ma'naviy, axloqiy, madaniy tarbiya berishning usul va vositalari xilma-xil bo'lib,¹ bular ichida bola nutqi va muomalasi alohida o'rin tutadi. Farzand – ota-onaning baxti va boyligi.

O'z navbatida u ota-onasini astoydil hurmat qilishi oila ko'rki sanaladi.

Ota-onaning shaxsiy namunasi bolani tarbiyalashda eng muhim tamoyillardan biridir. Bolalarni yuksak axloqli va odobli qilib tarbiyalash qadim zamonlardan oq barcha xalqlarning orzusi, istagi bo'lib kelgan. Ota-ona bolasiga mehnatsevarlik, kattalarga hurmat, o'zidan kichiklarga shafqatli bo'lish va g'amxo'rlik qilish, yovuzlikka nafrat kabi ijobiy xislatlarni shakllantirishga harakat

¹ Maktabgacha ta'lim jurnali:
<https://presedu.jspi.uz/index.php/presedu/article/view/5662/4028>

qilgan. Bugungi kunda ham farzandlarining ehtiyoj va intilishlari asosida yuksak darajada ta'limtarbiya berayotgan oilalar juda ko'plab topiladi. Bola har qadamda kattalardan ta'sirlanadi, eshitgan-ko'rganlariga taqlid qiladi. Ota-onalaridan muloqot madaniyatini o'rganadi va bu keyinchalik ularning hayot mazmunini begilaydi.

Ota-onalar, avvalambor, bolalarining nutq madaniyatini nazorat qilib borishi, o'zaro muloqotda nutq madaniyati qoidalariga rioya qilishi, bola nutqini takomillashtirishni to'g'ri yo'lga qo'yadi.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida ota-onalar uchun vaqti-vaqti bilan trening, munozara, test, so'rovnomalar o'tkazib turilsa, ayniqsa maktab yoshdagi 6–7 yoshli bolalarni maktabga tayyorgarligini aniqlashda ota-onalar ishtirokida olib boriladigan har bir mashg'ulot farzandining nimaga qodir ekanini anglashiga yaqindan yordam beradi va bolalarni maktabga tayyorlashda oila a'zolarining mas'uliyati oshadi.

Ta'lim muassasalarida ota-onalar va tarbiyachilar bilan o'tkaziladigan har bir munozara bolalarni maktabning ilk bosqichiga yengil qadam qo'yishida hamda sog'lom bola va sog'lom muhit sharoitini mustahkam yaratishga imkon beradi.

Treninglar maktabgacha ta'lim muassasa uslubchisi, maktabgacha tayyorlov guruhi tarbiyachisi va tarbiyalanuvchilari hamda ularning ota-onalari, boshlang'ich sinf o'qituvchilari ishtirokida o'tkazilishi bola rivojlanishida to'g'ri tashxis qo'yishga yordam beradi.

Motivatsion tayyorlik to'g'risida bilvosita quyidagi ko'rinishlarga ko'ra hukm qilish mumkin:

- Bola maktabga borishni xohlaydi va bu mavzuni ota-onasi bilan muhokama qilishdan mamnun.
- Qiziquvchanlikni namoyon etadi, o'zi tushunmaydigan narsalarga qiziqadi.
- Unga kitoblar o'qilsa va ularni zavq bilan tinglasa, u buni yaxshi ko'radi.
- Uzoq vaqt davomida u mustaqil ravishda dizayner, modellashtirish, rasm chizish, o'ynash bilan shug'ullanishi mumkin.
- Yangi narsalarni o'zlashtirishda, ushbu mahoratni egallashda qat'iyat va qat'iyat ko'rsatishda xato qilishdan qo'rqmaydi.
- Biror topshiriqni bajarish bilan muhim kattalarning maqtoviga sazovor bo'lishga intiladi.

Maktabgacha yoshdagi bolaning nutqi ham uning intellektual rivojlanish darajasini ko'rsatadi. Muvaffaqiyatli maktabda o'qish uchun o'zboshimchalik bilan sohani rivojlantirishning etarli darajasi talab qilinadi. Xulq-atvorni boshqarish qobiliyati juda muhimdir.

Endi siz nafaqat o'zingiz xohlagan narsani qilishingiz, balki juda jozibali vazifalarni ham bajarishingiz kerak. Shuningdek, bola ma'lum talablarni bajarishga tayyor bo'lishi kerak: siz dars paytida gaplasha olmaysiz, sinf atrofida aylanib yurolmaysiz, joydan baqirasiz va boshqa ko'plab "yo'q". Harakatlarni o'zboshimchalik bilan tartibga solish, xususan, model bo'yicha ishlash va qoidaga muvofiq, shu bilan birga intellektual sohaning rivojlanishini tavsiflaydi.

Bola intellektual operatsiyalarning ikki bosqichini o'z ichiga olgan yaxshi o'rganish qobiliyatiga ega bo'lishi kerak: yangi ish qoidasini o'zlashtirish, masalan, muammoni hal qilish va o'rganilgan qoidani shu kabi vazifalarga o'tkazish.

Psixologik tayyorgarlikni aniqlash uchun siz psixolog bilan bog'lanishingiz mumkin, masalan, bolalar bog'chasida yoki maktabda. Ammo, agar buning iloji bo'lmasa, ota-onalar bolaning birinchi sinfda qanday qilib o'qishga tayyorligini mustaqil ravishda tushunishlari mumkin.²

XULOSA

Xulosa qilib aytadigan bo'lsam maktabgacha ta'limda rejalashtirishning samaradorligi juda ham muhim hisoblanadi. Maktabgacha ta'lim sohasida ota-onalar bilan ishlashda har bir tarbiyachi psixologik mahoratga ega bo'lishi kerak hisoblanadi. Bolalar bog'chalari va bolalar bog'chalarining asosiy muammolaridan biri bu tilni rivojlantirishdir. Ko'pgina tadqiqotchilarning fikricha, haqiqiy nutq bola o'zi ishlatadigan so'zlar bilan mazmunli aloqalar hosil qila boshlaganida boshlanadi (moma so'zini uning ma'nosini tushunmasdan taqlid qiladigan chaqaloq haqiqiy nutqqa qo'shilmaydi). Ikki yoshdan olti yoshgacha bo'lgan bola uchun og'zaki nutq asosiy vazifa bo'lib, ifodalash va tushunishni o'z ichiga oladi. Taxminan to'rt yoshida u o'z tilining tizimli grammatikasi asoslarini o'zlashtirdi. Olti yoshga kelib, o'rtacha bola o'z so'z boyligini taxminan 2500 so'zga ko'paytiradi - bu uning muhitining sifatiga, ayniqsa kattalarning bola bilan munosabatda bo'lishga tayyorligiga bog'liq. Ko'pgina tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bolalar uyi kabi shaxssiz muassasadagi juda yosh bola, odatda, oddiy oila sharoitida bir xil yoshdagi bolalardan orqada qoladi.

Erta bolalik davridagi ta'limning ko'plab vazifalaridan biri barcha bolalar uchun, ayniqsa, kompensatsiya ishlariga muhtoj bo'lganlar uchun boshlang'ich til ko'nikmalarini o'rgatishdir. Ularning tushunish va nutqini yaxshilash uchun tinglash va til o'yinlari mavjud. Ta'lim o'yinlarini muvaffaqiyatli o'qitish moslamasi deb topadigan o'qituvchilar, ular bolaning o'rganishga bo'lgan qiziqishini rag'batlantirishini ta'kidlaydilar.

² Maktabgacha ta'lim jurnali: <https://presedu.jspi.uz/index.php/presedu/article/view/5663/4029>

REFERENCES

1. Bolalar psixologiyasi va uni o'qitish metodikasi. Nishonova O. Toshkent
2. V.G.Nichaeva. Maktabgacha yoshdagi bolalarni mehnatda tarbiyalash - Toshkent. O'qituvchi -1995 y.
3. N.M.Aksarina . «Go`dak bolalar tarbiyasi» - Toshkent «Meditsina» -1983 y.
4. G.A. Kalyujin., M.P.Deryugina. «Yo`rgakdan maktabgacha» -Toshkent «O`qituvchi» - 1988 y
5. Rivojlanish va tarbiyaviy psixologiya: Darslik. talabalar uchun qo'llanma. in-tov / M. V. Matyuxina, T. S. Mixalchnk, Ed. M.V. Gamzo va boshqalar - M.: Ta'lim,1984.
6. Bilimlarni o'zlashtirishning yoshga bog'liq imkoniyatlari / Ed. D.B. Elkonin va V.V.Davydov. - M., 1966 yil.
7. Ermolaev-Tomin, O.Yu. O'quvchi diqqatiga / T.A. Meshkov. Bilim, 1987.

